

Ks. ILMARS TOLSTOVS

SOBÓR WATYKAŃSKI II W PIŚMIENICTWIE ŁOTEWSKIM

A REFLECTION OF THE SECOND VATICAN COUNCIL IN THE LATVIAN PRESS

A b s t r a c t. The report briefly examines the historical situation of the period extending from the 13th century, when Christian missionaries arrived in Latvia and a planned evangelization of the population was organized, up to 1962, when the Second Vatican Council started. As the territory of Latvia was under the rule of different powers and different religious views dominated during different historical periods, there were periods when the ruling power favoured evangelization, but there were also such periods when this process was completely paralysed.

The territory of Latvia was under the Soviet occupation regime also when the Second Vatican Council started, thus the progress of Second Vatican Council, as well as realization of ideas and thoughts expressed in the documents of the Council were either hindered or impossible in the Church in Latvia. Notwithstanding the difficulties, Latvia was represented by prelate Julians Vaivods in the fourth and fifth session of the Second Vatican Council. During the Council, J. Vaivods was also consecrated as the only bishop in the territory of Latvia. It should be stressed that there were bishops only in Latvia and Lithuania throughout the whole USSR, and bishop J. Vaivods was responsible for pastoral care of Catholic believers of all the USSR, except Lithuania. Research of articles on the Second Vatican Council published in the soviet press allows to conclude that soviet ideologists sympathized with the openness of the Church to the world and social ideas, because, in their opinion, in such a way the Church tried to modernize religion and develop as if its own Christian socialism.

After regaining independence in 1991, the Church in Latvia gradually started to develop; more significant publications about the Council tackling the most necessary issues appeared in the press. However, taking into consideration the previous situation of the Church in Latvia, the work is still being continued. Documents of the Second Vatican Council have not yet been published in Latvian, thus they are not easily available for believers and it hinders them to become aware of the spirit of the Council and implement it in life.

Key words: Second Vatican Council; Catholic Church in Latvia; Christianization of the Latvia; communists; USSR; ecumenism; secular press; Catholic press; John Paul II; *Catechism of the Catholic Church*; Church; ecclesiology; documents of the Second Vatican Council.

Ks. mgr lic. ILMARS TOLSTOVS, – prezbiter archidiecezji ryskiej na Łotwie, doktorant Instytutu Teologii Fundamentalnej KUL; prefekt Seminarium Duchownego w Rydze; adres do korespondencji: e-mail: priesteris.ilmars@gmail.com

Sobór Watykański II odbywał się w latach 1962-1965. W tym czasie Łotwa¹ – jako terytorium okupowane – wchodziła w skład ZSRR. Z tego względu przedstawiciele Kościoła z Łotwy właściwie nie mieli możliwości uczestniczenia w sposób pełny w pracach soboru, chociaż zaproszenia ze strony Stolicy Apostolskiej zostały przesłane kilkakrotnie. W latach 1960-1964 Kościół na Łotwie nie miał biskupa, lecz jedynie administratora apostolskiego, prałata Juliana Vaivodsa, który podczas IV sesji Soboru Watykańskiego II był konsekrowany na biskupa.

W okresie radzieckim, kiedy Kościół nie miał możliwości wypowiedzenia się poprzez środki masowego przekazu, w prasie pojawiły się jedynie skrócone informacje o soborze. W toku pracy badawczej nad ową problematyką w niniejszym artykule zapoznano się z prasą radziecką. Prasa katolicka w tamtych czasach była zakazana. Autor niniejszego artykułu przeprowadził wywiady z emerytowanym kardynałem Janisem Pujatsem (Jónis Pujats), który w czasach komunistycznych był kanclerzem kurii, a także z innymi księżmi. Po odzyskaniu niepodległości Łotwy zaczęto wydawać prasę katolicką, która również została poddana analizie. W publikacjach innych wyznań nie ma żadnych wzmianek o soborze. W prasie świeckiej, po odzyskaniu niepodległości Łotwy, było więcej informacji dotyczących życia Kościoła. Było to związane z upadkiem reżimu radzieckiego. Widoczny jest jednak brak tekstów pogłębionych teologicznie.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, jak Sobór Watykański II został ukazany w prasie katolickiej oraz świeckiej, która była wydawana w okresie dyktatury komunistycznej oraz po odzyskaniu przez Łotwę niepodległości w roku 1991. By lepiej ukazać kontekst historyczny, w jakim znajdowała się Łotwa podczas trwania Soboru Watykańskiego II, w pierwszej części artykułu zostanie przedstawiony krótki rys historyczny ziemi łotewskiej od początków jej chrystianizacji do Vaticanum II. Dalej w ramach pracy badawczej przeanalizowano także prasę sowiecką. Zapoznano się również z odtajnioną korespondencją sowieckich służb specjalnych. Pozwala to na lepsze zrozumienie reakcji ówczesnej władzy komunistycznej na przebieg Soboru Watykańskiego II.

¹ Więcej informacji o Łotwie – E. GIGILEWICZ, *Łotwa*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XI, Lublin: TN KUL 2006, kol. 523-530.

1. RYS HISTORYCZNY DZIEJÓW KOŚCIOŁA NA TERYTORIUM ŁOTWY DO SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Katolicyzm na terytorium Łotwy dotarł pod koniec XII wieku. Wtedy to z miasta Bad Segeberg, obecnie w Niemczech, do wschodniego brzegu morza Bałtyckiego przybyli handlarze z Niemiec. Wraz z nimi pojawili się pierwsi misjonarze pod przewodnictwem kanonika, późniejszego biskupa – św. Meinharda. Chociaż nieregularnie misje chrześcijańskie były przeprowadzane i wcześniej, to systematyczna ewangelizacja terytorium Łotwy nastąpiła na przełomie XII i XIII wieku. W XIII wieku ewangelizacja odbywała się planowo, ale schryścianizowana była tylko bardziej wykształcona część społeczeństwa. Biedniejsi i niewykształceni mieszkańcy wsi jeszcze długo trzymali się swych pogańskich zwyczajów.

W XVI w. Kościół na Łotwie został osłabiony przez rozwój protestantyzmu, który zyskał tam wielką popularność. Reformacja objęła prawie całe terytorium kraju. Kult katolicki w Rydze² i w większych miastach został zakazany na mocy prawa. Powszechnie niszczone obrazy, a poglądy reformacyjne zapuściły głębokie korzenie w miejscowym społeczeństwie. Sytuacja ta zmieniła się w 1561 r., kiedy po wojnach inflanckich zawarto rozejm i całe terytorium Łotwy podporządkowano władzy polskiej. W 1581 r. Stefan Batory pozwolił na odnowienie w Rydze kultu katolickiego. Umożliwiono wówczas także przybycie jezuitom na te tereny. Znaczącą rolę w odnowie katolicyzmu w Rydze odegrał jezuita – ks. Piotr Skarga.

W 1611 r. w Rydze w kościele pod wezwaniem św. Jakuba odbył się synod widzemski, którym kierował protonotariusz papieski John Beletti³. Synod ten nakazał wprowadzić w Vidzeme⁴ dekryty Soboru Trydenckiego⁵. Jezuita w Rydze podejmowali wysiłki, by katechizować naród i w ten sposób wdrażać głębsze rozumienie wartości ewangelicznych. W 1603 r., kiedy w Rydze kult katolicki znów został zakazany, jezuita udali się do Łatgalii i rozpoczęli tam wielkie dzieło rekatolizacji tego regionu. W XVII w. na Łotwie intensywnie działali jezuita pomimo tego, że terytorium ówczesnego państwa było podzielone zarówno pod względem politycznym, jak i religijnym. Podobna

² Więcej informacji o Rydze – M. OKOŃ, *Ryga*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XVII, Lublin: TN KUL 2012, kol. 663.

³ Deutsche biographie. Bayerische Staatsbibliothek, <http://www.deutsche-biographie.de/sfz78193.html> [dostęp: 5.12.2015].

⁴ Łotwa podzielona jest na cztery krainy historyczno-geograficzne. Są nimi Kurzeme, Vidzeme, Latgale i Zemgale.

⁵ H. TRŪPS, *Katoļu Baznīcas vēsture*, Rīga: Avots 1992, s. 230.

sytuacja miała miejsce w XVIII wieku. Najwięcej działań związanych z katolicyzmem prowadzili zakonnicy z Polski – dominikanie i jezuici. Działo się tak szczególnie na obszarze Łatgalii, która wówczas należała do Polski. Z tego względu mogli prowadzić oni swoje dzieło bez przeszkód. W 1756 r. w Łatgalii, w Krasławie, powstało pierwsze seminarium duchowne, prowadzone przez misjonarzy św. Wincentego à Paulo⁶. W 1773 r. jezuici w świecie ulegli kasacji, ale w Rosji zakon prowadził swoją działalność. Od 1802 do 1917 r. Łatgalia była częścią prowincji Witebskiej w Rosji. W 1830 r. władza rosyjska wydała polecenie, aby w całej Rosji, w tym też w Łatgalii, zamknięto klasztory. Kolejną trudnością był wprowadzony w Łatgalii zakaz druku⁷.

W 1918 r. ustanowiono państwo łotewskie i odnowiono biskupstwo ryskie. Już dwa lata później działalność rozpoczęło seminarium duchowne w Agłonie, które po kolejnych dwóch latach przeniesiono do Rygi. W 1924 r. biskupstwo ryskie zostało arcybiskupstwem, zaś w 1927 r. podniesiono jego rangę do metropolii. Wówczas zaczęto wydawać pierwsze gazety katolickie. Z Polski na Łotwę przybyli jezuici i odnowiła się aktywność misji katolickiej. Działalność tę przerwała II wojna światowa i okupacja sowiecka. Wydarzenia te sparaliżowały działalność Kościoła katolickiego. Wielu duchownych zesłano na Syberię albo zabito.

Po II wojnie światowej Kościół działał pod jarzmem komunistów, chociaż łotewscy biskupi próbowali się temu przeciwstawić i znaleźć jakiś „złoty środek” umożliwiający koegzystencję z nową władzą. Chcieli umożliwić dalsze istnienie ryskiego seminarium duchownego. Pragnęli, by duchowni w parafiach mogli prowadzić przynajmniej w minimalnym zakresie duszpasterstwo katolickie.

W 1960 r. zmarł biskup ryski Peteris Strods. Władze radzieckie nie pozwoliły wyświęcić ks. Juliana Zecesta (Julións Začests) jako metropolitę w Rydze. W latach 1960-1964 Kościół katolicki na Łotwie pozostał bez swego biskupa. W 1963 r. władza radziecka dała pozwolenie, by administratorem diecezji został ks. Julians Vaivods. Właśnie on – jako przedstawiciel Łotwy – udał się na sobór.

Podczas radzieckiej okupacji prasa katolicka była zakazana, i rozpowszechnianie literatury o charakterze religijnym – karalne. Kościół Katolicki na Łotwie próbował istnieć w nowych warunkach. Rozwój lub przemiany praktycznie nie były możliwe. W tym czasie istotne było jedynie zachowanie wszystkiego w stanie sprzed okupacji⁸.

⁶ Tzw. misjonarze lazaryści.

⁷ H. TRŪPS, *Katoļu Baznīcas vēsture*, s. 328.

⁸ J. ČAKULS, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas vēstures materiāli, XX gadsimts*, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja 2001, s. 308-322.

W 1964 r. ks. Julians Vaivods otrzymał telegram od sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej Amleto Giovanni Cicognaniego, w którym poinformowano go, że został zaliczony do konsultantów Soboru Watykańskiego II, czyli do grona *peritorum*. Był zaproszony na III sesję Soboru Watykańskiego II w 1964 r. Właśnie podczas tej sesji, 18 listopada, w kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej został on konsekrowany na biskupa. Władza radziecka już uprzednio zgodziła się na jego konsekrację. Łotwa znów miała swojego biskupa⁹. Zachował się zeszyt z notatkami, które przyszły kardynał spisał podczas soboru.

2. SOBÓR WATYKAŃSKI II W PRASIE RADZIECKIEJ

To, że biskupi „zza żelaznej kurtyny” ZSRR i bloku komunistycznego mogli brać udział w soborze, samo w sobie było „cudem”. Władza radziecka chciała pokazać krajom zachodnim, że religia na terytorium ZSRR nie jest tłumiona, co w rzeczywistości nie było prawdą. Dlatego zgodzili się, by ks. Julians Vaivods pojechał do Rzymu. Jednak każdego, kto przybył do Watykanu z jakiegokolwiek państwa bloku komunistycznego, ściśle inwigilowali.

Zapoznając się z tajnymi kopiami dokumentów komunistów dotyczącymi Soboru Watykańskiego II, które są już dostępne w archiwum kurii archidiecezji ryskiej, można wywnioskować, że byli oni dobrze poinformowani o tym, co się dzieje na soborze. Uważali, że Kościół i Watykan straciły swój wpływ na masy. Uznali, że poprzez sobór Kościół próbuje dostosować się do świata¹⁰. Komuniści byli bardzo zadowoleni, że nauczanie soborowe wzywało do umocnienia niezależności miejscowego biskupa od Rzymu. Pozwoliłoby to przedstawicielom władzy „na miejscu” walczyć z Kościołem katolickim i próbować oderwać miejscowy Kościół od „centrum”. Autorytet państwowy był usatysfakcjonowany faktem, że na soborze nie potępiono otwarcie komunizmu, jak to czynili poprzedni papieże. Z tajnego raportu komunistów wynika, że z uznaniem odnosili się oni do działalności papieża Jana XXIII, który nie piętnował ostro komunizmu. Bardzo krytycznie odnosili się zaś do papieża

⁹ J. VAIVODS, *Dienasgrāmata*, Rēzekne: Latgales Kultūras Centra izdevniecība 2010, s. 68-69.

¹⁰ *О политике папы Павла VI*. Доклад Председателя Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР А.А. ПУЗИНА на берлинском совещании руководителей государственных органов социалистических стран, занимающихся церковными вопросами 27 мая 1964 года, w: Bīskaps J. SAKULS, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas vēstures materiāli, XX gadsimts*, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja 2001, s. 354-364.

Pawła VI, który próbował częściowo „przypodobać się” konserwatywnemu skrzydłu soboru i otwarcie zwracał się przeciwko komunizmowi¹¹. W prasie radzieckiej można przeczytać o sympatii radzieckich ideologów wobec otwarcia się Kościoła na świat i idee społeczne. Podkreślali oni, że Kościół, który według swoich założeń jest niezmienny, chce się zmieniać, co – ich zdaniem – było związane z utratą zwolenników¹². Komuniści uznali Sobór Watykański II za oznakę słabości Kościoła. Sądzieli, że Kościół, widząc utratę swoich wyznawców, stara się użyć wszystkich środków, aby utrzymać przynajmniej ostatnich – tych, którzy już „idą w ślady komunistycznych idei”¹³. Najmocniejszy w owym czasie ideolog ateizmu na Łotwie – Zigmunds Balevics – w miesięczniku *Jautājumi un atbildes* zauważa, że „dla ideologii katolicyzmu zawsze charakterystyczna była antropologiczna interpretacja życia społecznego”¹⁴. To znaczy, że komuniści dostrzegli ideę mówiącą o centralnym miejscu człowieka, którą znaleźli w konstytucji *Gaudium et spes*. Oczywiście wyjaśniali ją ze swego punktu widzenia, czyli niereligijnie.

Jedna z obszerniejszych analiz Soboru Watykańskiego II na Łotwie, przeprowadzonych przez komunistów, znajduje się w publikacji Towarzystwa Naukowego ŁSRR z 1979 r. Dokonano w niej przeglądu sytuacji Kościoła od II wojny światowej do wyboru papieża Jana Pawła II w 1978 r. Podkreślono, że Kościół próbuje unowocześnić religię oraz rozwija swój własny „chrześcijański socjalizm”. Publikacja ostro zwraca się przeciwko papieżowi Piusowi XII, który potępił komunizm. Sympatyzuje zaś z papieżem Janem XXIII, który stosował wobec komunizmu bardziej umiarkowaną politykę i włączył się w prace konferencji pokojowych. Za cel soboru uznali oni reorganizację Kościoła i dostosowanie jego działalności do nowych społeczno-politycznych warunków¹⁵. Komuniści na wszystkie możliwe sposoby podkreślali spory między „konserwatywnym” a „progresywnym” skrzydłem Soboru Watykańskiego II, wskazując, że Kościół w swoim wnętrzu jest podzielony¹⁶. Taki pogląd odpowiadał ich staraniom mającym na celu oderwanie za wszelką

¹¹ Tamże, s. 354-364.

¹² *Baznīcas modernizācija, no cikla „Vatikāns šodien”*, Rīga: Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sabiedriski – politisks žurnāls „Jautājumi un atbildes”, nr 9 (septembris) 1968, s. 19.

¹³ Tamże.

¹⁴ Z. BALEVICS, *Katolicisma ideoloģija, no cikla „Vatikāns šodien”*, Rīga: Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas sabiedriski – politisks žurnāls „Jautājumi un atbildes”, nr 7 (jūlijs) 1968, s. 26-27.

¹⁵ *Jauni strāvojumi Vatikāna politikā un ideoloģijā (informatīvs materiāls lektoriem)*, Rīga: Latvijas PSR Zinību biedrība 1979, s. 6.

¹⁶ Tamże, s. 8.

cenę lokalnych Kościołów w ZSRR od Kościoła powszechnego. Publikacja ujawnia, że dla władzy radzieckiej interesująca była „teologia wyzwolenia” Ameryki Łacińskiej, a także zbliżenie się Kościoła do idei socjalizmu. Godny uwagi jest fakt, że w czasie okupacji radzieckiej wydano soborową konstytucję *Gaudium et spes* w języku łotewskim w roku 1970. Komuniści zauważyli, że w dokumencie tym, pomimo „potępienia” ateizmu, przyznano jednak godność osobom niewierzącym.

Podsumowując okres okupacji radzieckiej, możemy stwierdzić, że dla władzy komunistycznej Sobór Watykański II był zaskoczeniem. Dlatego od początku jego trwania obserwowano uważnie jego przebieg, a obszerniejsze publikacje na ten temat można znaleźć w języku rosyjskim w prasie radzieckiej. W jednej z rozmów z autorem niniejszego artykułu emerytowany kardynał Jānis Pujats podkreślił, że komuniści na Łotwie otrzymali odgórny nakaz, by nic nie mówić o soborze – ani dobrego, ani złego.

3. SOBÓR WATYKAŃSKI II W PIŚMIENICTWIE KATOLICKIM

Dziesięć lat po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, biskup ryski Juliāns Vaivods, prowadząc rekolekcje dla księży diecezjalnych w Wyższym Seminarium Duchownym w Rydze w 1975 r., zastanawiał się, czy naukę soborową wdrożono w Kościele katolickim na Łotwie. Stwierdził, że – z powodu represywnej działalności władz radzieckich – uczyniono bardzo niewiele, a może nawet nic z tego, do czego wzywał sobór. Za jedno z największych osiągnięć biskup uznał umocnienie więzi ekumenicznych i polepszenie wzajemnych relacji pomiędzy wyznaniem. Podkreślił również to, że Kościół wzywa do zachowania prostoty i unikania luksusu, jak również zwrócił uwagę na potrzebę jeszcze aktywniejszego przygotowywania dzieci do sakramentów¹⁷. W związku z dwudziestą rocznicą Soboru Watykańskiego II (1985 r.), kardynał J. Vaivods pokreślił, że stopniowo dokonał się proces przejścia na język narodowy w liturgii, a także realizacja wskazówek konstytucji *Sacro-sanctum concilium*. Wprowadzenie w życie wymagań, zawartych w innych dokumentach, wtedy nie było możliwe. Ograniczano wówczas działalność laikatu w Kościele. Kościół nie mógł działać poprzez środki masowego przekazu i szkoły. Te narzędzia duszpasterskie znajdowały się w rękach państwa,

¹⁷ J. ČAKULS, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas vēstures materiāli, XX gadsimts*, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja 2001, s. 337-338.

a więc komunistów. Biskup zachęcał księży do aktywnego czytania Biblii w parafiach, do pogłębionej katechezy, nauki modlitwy, głębszego przygotowywania wiernych do sakramentów. Akcentował wagę spotykania się z ludźmi. Prosił, by w kościołach umieścić tablice ogłoszeń, gdzie byłby również materiał katechetyczny¹⁸.

Po odzyskaniu przez Łotwę niepodległości w 1991 r. w społeczeństwie zapanowała „euforia religijna”. Dorośli sami przystępowali do sakramentu chrztu i chrzcili swoje dzieci. Jednak sytuacja Kościoła katolickiego na początku niepodległości Łotwy była dosyć ciężka. Teologiczna formacja duchowieństwa w czasach radzieckich pozostawała bardzo fragmentaryczna. Uczono tylko tego, co było najbardziej konieczne. Dlatego w pierwszym okresie niepodległości, ani w prasie świeckiej, ani w katolickiej nie pisano właściwie niczego o Soborze Watykańskim II. Świecka prasa niepodległej Łotwy przedstawiała głównie wydarzenia społeczne. Jeżeli pojawiały się w niej jakieś artykuły o charakterze religijnym, to w większości były to wywiady z duchownymi, albo sprawozdania z wydarzeń z życia parafialnego. W czasopismach innych wyznań o Soborze Watykańskim II nie ma żadnych wzmianek. W 1989 r. w prasie katolickiej za pierwszą publikację na ten temat należy uznać krótki fragment deklaracji *Nostra aetate* o otwartości Kościoła na inne religie¹⁹.

Nadzwyczajnym wydarzeniem dla Łotwy była pielgrzymka papieża Jana Pawła II we wrześniu 1993 r. Do tej pory żaden z papieży nie odwiedzał tego kraju. W związku z tym zdarzeniem ówczesny arcybiskup ryski Janis Pujats w 1991 r. opublikował spis dokumentów soborowych, zaznaczając, że do liturgii są wprowadzane pewne zmiany, które on również starał się wdrażać w życie²⁰. Katolicki Kościół na Łotwie w realny sposób zaczął wprowadzać reformy Soboru Watykańskiego II dopiero po odzyskaniu niepodległości. Ograniczyły się one jednak prawie jedynie do zmian w liturgii. W 1994 r. pojawił się artykuł o urzędzie papieskim i jego nieomylności na podstawie konstytucji *Lumen gentium*²¹. W tym artykule zwrócono uwagę na ścisły związek Kościoła na Łotwie z Rzymem i uniwersalny charakter Kościoła. Od 1996 r., kiedy z zagranicy wróciły pierwsze osoby duchowne, które

¹⁸ Tamże, s. 339-347.

¹⁹ „Katoļu Dzeive”. Rīgas metropolijas kūrījas izdevums 1989, nr 1, s. 5.

²⁰ J. PUJATS, *Īsi par Baznīcas vispārējiem Koncīliem*, Katoļu Kalendārs. Romas katoļu Rīgas Metropolijas kūrīja 1991, s. 96-100.

²¹ P. KĻAVIŅŠ, *Pēteris, pāvests un nemaldība*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1994, nr 6 (224), s. 17-22.

otrzymały teologiczne wykształcenie, zaczęły się pojawiać artykuły poświęcone myśli soborowej. Dotyczyły one: Najświętszej Maryi Panny i jej kultu²², powszechnego powołania do świętości²³, zagadnień rodziny²⁴. W 1997 r. w czasopiśmie religijno-edukacyjnym „Ejiet un māciet” opublikowano w odciinkach konstytucję duszpasterską *Gaudium et spes*. Wstęp do pierwszego katolickiego tłumaczenia tego dokumentu napisał ks. Zbigņevs Stankevičs, który od 2010 r. jest arcybiskupem metropolitą Rygi²⁵. W 1998 r. w innym czasopiśmie, przeznaczonym przede wszystkim dla katolików mieszkających w Łatgalii i publikującym część artykułów w języku łatgalskim, ks. Antons Škapars przybliżył sakrament Eucharystii²⁶ i sakrament małżeństwa²⁷ w świetle Soboru Watykańskiego II. Rok później ten sam autor w tym samym czasopiśmie przedstawił zagadnienie związków wiary i kultury w kontekście duszpasterskiej konstytucji *Gaudium et spes*²⁸.

Wielki Jubileusz Roku 2000 Kościoła na Łotwie uczcił wydaniem *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w języku łotewskim. Była to ważna pomoc dla wiernych, którzy chociażby częściowo mogli zapoznać się z tekstami i nauką Soboru Watykańskiego II. W następnym roku pojawił się artykuł o wkładzie Johna Henry’ego Newmana w rozwój idei Soboru Watykańskiego II²⁹, a także w tym samym roku opublikowano opracowanie na temat czci Najświętszej Maryi Panny w świetle nauki tegoż soboru³⁰. W 2002 r. ks. Zbigņevs Stankevičs w religijno-edukacyjnym czasopiśmie „Ejiet un māciet” opublikował trzy artykuły z okazji trzydziestopięciolecia zwołania soboru. Artykuły stanowiły próbę przybliżenia nauki soboru. Podstawą do ich napisania była rozmowa włoskiego dziennikarza Vittorio Messoriego z kardynałem

²² T.M. BONDARE, Pij, *Vissvētākā Jaunava Marija un Viņas kulta*, Laikraksts „Solis” 1995, nr 6 (112), s. 1.

²³ P. KĻAVIŅŠ, *Svētais Meinards*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 1996, nr 15 (49), s. 5.

²⁴ P. KĻAVIŅŠ, *Par ģimenēm*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 1996, nr 18 (52), s. 7.

²⁵ Z. STANKEVIČS, *Kā atgūt zaudēto cilvēka cieņu?*, Reliģiski izglītojošs žurnāls „Ejiet un māciet” 1997, nr 1 (16), s. 1-4.

²⁶ A. ŠKAPARS Mic., *Svētā Euharistija – Kristus vienības izpausme cilvēces mīlestībā*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1998, nr 4 (282), s. 10-12.

²⁷ A. ŠKAPARS Mic., *Dieva radīšanas darba svētdarītājs laulāto kopdzīvē*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1998, nr 8 (285), s. 18.-19.

²⁸ A. ŠKAPARS, *Kultūras pastorālās perspektīvas evaņģelizācijas darbā*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 1999, nr 9 (121), s. 8.

²⁹ E. DEIMELE, *Vatikāna II koncila priekštecis, Par kard. Ņūmanu, kā priekštecī*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2001, nr 7 (173).

³⁰ A. ŠEVELS Mic., *Marijas kulta Baznīcā*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2001, nr 8 (321), s. 14-15.

Josephem Ratzingerem. Ks. Z. Stankevičs, idąc za tokiem myśli kardynała Ratzingera, prezentuje syntezę całej nauki soborowej³¹. W tym obszernym tekście podkreśla się, że nie ma Kościoła „przedsoborowego” i „posoborowego”, a także to, że sobór nie jest „wojną” pomiędzy „progresistami” a „integrystami”. Jest jeden Kościół istniejący przed i po soborze, i dopiero za kilkadziesiąt lat (a może dopiero teraz – po 50 latach) nastąpi poważna, dogłębna analiza tekstów soborowych i ich percepcja.

W tym samym 2002 r. pojawiła się seria tekstów dotyczących związków wolności religijnej z posługą laikatu³², zagadnień związanych z rodziną³³, wkładu Soboru Watykańskiego II w dziedzinę środków masowego przekazu³⁴, a także poszukiwania sensu życia na kanwie konstytucji *Gaudium et spes*³⁵.

28-29 maja 2004 r. filie Laterańskiego Papieskiego Uniwersytetu w Rydze³⁶ zorganizowały międzynarodową konferencję naukową pt. „Kościół XXI wieku”. To wydarzenie można uznać za wielki krok naprzód w rozwoju łotewskiej myśli teologicznej w odniesieniu do Soboru Watykańskiego II. W konferencji udział wzięli wybitni teologowie. Ks. J.M. McDermott SJ przedstawił różne interpretacje Kościoła jako sakramentu. Teolog z Łotwy, ks. Pauls Kļaviņš, wygłosił referat na temat znaczenia teologicznej zasady *subsistit in* w odniesieniu do Kościoła Chrystusa i Kościoła katolickiego. Teolog francuski, ks. E. Michelin, podkreślił, jak ważne jest czytanie dokumentów i realizowanie postanowień Soboru Watykańskiego II. B. Kallensleben mówiła o eklezjologii soborowej w krajach niemieckojęzycznych³⁷. Była to do tej pory jedyna na Łotwie tak wysokiej rangi konferencja poświęcona posoborowym zagadnieniom eklezjologicznym, która też przyczyniła się do rozwoju teologii na Łotwie.

³¹ Z. STANKEVIČS, *Vislielākā 20.gs žēlastība – Vatikāna II koncīlam – 35*, Reliģiski izglītojošs žurnāls „Ejiet un māciet” 2001, nr 1 (29), s. 38-44; 2001, nr 2 (30), s. 22.-30; 2002, nr 1 (31); 2002, nr 2 (32), s. 23-31.

³² P. KĻAVIŅŠ, *Reliģiskā brīvība veicina laju misiju*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2002, nr 10 (203), s. 12.

³³ A. ŠVELS, *Mājas Baznīca*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2002, nr 1 (326), s. 2.-5.

³⁴ H. KORJUS, *Katoliskās Baznīcas Maģistērija nostājas veidošanās masu saziņas līdzekļu jomā XIX-XX gadsimtos*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2002, nr 11 (204), s. 13.

³⁵ A. ŠVELS, *Jautājums par dzīves jēgu*, Rīgas metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2002, nr 7/8 (332), s. 4-6.

³⁶ Papieski Universytet Laterański, filia Instytutu Teologii i Nauk Religiologicznych w Rydze.

³⁷ *Baznīca XXI gadsimtā*, Žurnāla „Ejiet un māciet” speciālizdevums 2004: LPU filiāles RTI un RARZI.

1 września 2007 r. w kurii ryskiej odbyła się prezentacja tłumaczenia konstytucji dogmatycznej Soboru Watykańskiego II *Dei Verbum*. Jest to jedyna na Łotwie oficjalna publikacja dokumentu soborowego. Opublikowano też wywiad z tłumaczem tego dokumentu³⁸. W 2008 r. w roczniku katolickim „Katoļu kalendārs” zamieszczony został tekst na temat chrześcijańskiego wychowania oraz krótkie streszczenie deklaracji *Gravissimum educationis*, a także prezentacja związków tego dokumentu z *Katechizmem Kościoła Katolickiego*³⁹.

Latem 2010 r. arcybiskupem metropolitą ryskim został Zbigņevs Stankevičs, który jako jeden z priorytetów swej posługi obrał edukację i podniesienie poziomu intelektualnego katolików⁴⁰. W następnych latach zintensyfikowano pracę nad tłumaczeniem, redagowaniem i wydaniem dokumentów Soboru Watykańskiego II. W 2012 r. papież Benedykt XVI ogłosił Rok Wiary, co było związane z pięćdziesięcioleciem otwarcia Soboru Watykańskiego II. W wielu Kościołach lokalnych z tej okazji powstały publikacje poświęcone soborowi. Również w łotewskiej prasie pojawiło się krótkie streszczenie dotyczące soboru, jego pracy oraz synteza jego nauki⁴¹, artykuł na temat związku *Katechizmu Kościoła Katolickiego* z soborem⁴². W kalendarzu „Katoļu kalendārs” na 2016 r. znajduje się tekst poświęcony św. Janowi XXIII i jego wkładowi w prace soboru⁴³.

*

Podsumowując można stwierdzić, że analiza publikacji prasowych ukazuje, iż zarówno przed Soborem Watykańskim II, jak i po, rozwój Kościoła katolickiego na Łotwie był uzależniony od sytuacji politycznej w państwie. Ta sytuacja albo sprzyjała owemu rozwojowi, albo go ograniczała. Aż do 18 lis-

³⁸ *Intervija ar pr. P. M. Jerumani*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2007, nr 19 (329).

³⁹ K. TROPIŅA, *Vatikāna II koncils par kristīgo audzināšanu*, Katoļu kalendārs 2008, Rīga: Romas Katoļu Baznīcas Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums 2007, s. 246-252.

⁴⁰ Z. STANKEVIČS, *Sprediķis ingresa dievkalpojuma*, Romas Katoļu Baznīcas Informācijas Centra mājaslapa, <http://katolis.lv/rigas-arhibiskaps/sprediki-un-uzrunas/2010/2010-08-21.html> [dostęp: 16.11.2015].

⁴¹ I. MEŽINIECE, *Vatikāna II koncils – būtisks pavērsiens Baznīcas vēsturē*, Rīga: Nodibinājuma „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” izdevums „Katoļu kalendārs” 2012, s. 75-80.

⁴² A. ŠVELS, *Vatikāna II koncils un katehisms. Sargāsim ticības mantojumu*, Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2012, nr 24 (456), s. 5.

⁴³ I. RUNCE, *Labais pāvests – svētais Jānis XXIII*, Nodibinājuma „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” izdevums „Katoļu kalendārs” 2015, s. 95-100.

topada 1918 r., kiedy Łotwa ogłosiła swoją niepodległość, Kościół katolicki na terytorium tego kraju w dużej mierze był związany z tymi państwami, w skład których czy to w całości, czy częściowo był włączony. Można powiedzieć, że dopiero wraz z uzyskaniem niepodległości w 1918 r. odnowiono eklezjalne struktury, które istniały na Łotwie przed reformacją. W latach prześladowań komunistycznych życie Kościoła na Łotwie było sparaliżowane. Przebieg Soboru Watykańskiego II oraz czas przemian posoborowych w prasie na terytorium Łotwy ukazywano jedynie fragmentarycznie. Wprowadzenie reform soborowych dokonywało się powoli i tylko częściowo.

Po odzyskaniu niepodległości przez Łotwę w 1991 r. Kościół stopniowo zaczął się rozwijać. W prasie zaczęły się też ukazywać poważniejsze publikacje na temat soboru. Ze względu na sytuację, w jakiej uprzednio znajdowała się Łotwa, ta praca trwa nadal. Do tej pory nie opublikowano w języku łotewskim dokumentów soborowych. Utrudnia to wiernym dostęp do integralnego nauczania soborowego. Stanowi także przeszkodę w pełnym zrozumieniu ducha soborowego i realizowaniu jego wskazań w życiu. Zgodnie z myślą kardynała J. Ratzingera, prawdziwe zrozumienie tekstów soborowych, interpretacja zawartych w nich myśli i wprowadzenie w życie Kościoła nadal pozostają zadaniem przyszłości⁴⁴.

BIBLIOGRAFIA

- BALEVICS Z., Katolicisma ideoloģija, no cikla „Vatikāns šodien”, Rīga: Latvijas Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas sabiedriski – politisks žurnāls „Jautājumi un atbildes” 1968, nr 7 (jūlijs).
- Baznīca XXI gadsimtā, Rīga: Žurnāla „Ejiet Un Māciet” speciālizdevums. LPU filiāles RTI un RARZI 2004.
- Baznīcas modernizācija, no cikla „Vatikāns šodien”, Rīga: Latvijas Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas sabiedriski – politisks žurnāls „Jautājumi un atbildes” 1968, nr 9 (septembris).
- BONDARE T.M., Vissvētākā Jaunava Marija un Viņas kults, Rīga: laikraksts „Solis” 1995, nr 6 (112).
- ČAKULS J., Latvijas Romas Katoļu Baznīcas vēstures materiāli, XX gadsimts, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja 2001.
- DEIMELE E., Vatikāna II Koncila priekštecis. Par kard. Ņūmanu, kā priekšteci. *Tulk. A. Smelters* no „Konradblatt”, nr 10, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2001, nr 7 (173).
- GIGILEWICZ E., Łotwa, w: Encyklopedia Katolicka, t. XI, Lublin: TN KUL 2006.
- Jauni strāvojumi Vatikāna politikā un ideoloģijā (*Informatīvs Materiāls Lektoriem*), Rīga: Latvijas PSR Zinību Biedrība 1979.
- JERUMANIS P.M., Intervija, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2007, nr 19 (329).

⁴⁴ Z. STANKEVIČS, *Vislielākā 20.gs žēlastība. Vatikāna otrajam koncilam – 35*, Reliģiski izglītojošs žurnāls “Ejiet un māciet” 2001, nr 1 (29).

- KĻAVIŅŠ P., Pēteris, pāvests un nemaldība, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1994, nr 6 (224).
- KĻAVIŅŠ P., Reliģiskā brīvība veicina laju misiju, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2002, nr 10 (203).
- KĻAVIŅŠ P., Svētais Meinards, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 1996, nr 15 (49).
- KORJUS H., Katoliskās Baznīcas Maģistērija nostājas veidošanās masu saziņas līdzekļu jomā XIX-XX gadsimtos, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2002, nr 11 (204).
- MEŽINIECE I., Vatikāna II Koncils – būtisks pavērsiens Baznīcas vēsturē, Rīga: nodibinājuma „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” izdevums Katoļu Kalendārs 2012.
- OKOŅ M., Ryga, w: Encyklopedia Katolicka, t. XVII, Lublin: TN KUL 2012.
- PUJATS J., Īsi par Baznīcas vispārējiem konciliem, Rīga: Romas Katoļu Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Kalendārs” 1991.
- Romas Katoļu Baznīcas Informācijas Centra mājaslapa, <http://katolis.lv/Rigas-arhibiskaps/sprediki-un-uzrunas/2010/2010-08-21.html> [dostp: 16.11.2015].
- RUNCE I., Labais pāvests – svētais Jānis XXIII, Rīga: nodibinājuma „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” izdevums „Katoļu Kalendārs” 2015.
- STANKEVIČS Z., Kā atgūt zaudēto cilvēka cieņu?, Rīga: reliģiski izglītojošs žurnāls „Ejiet un Māciet” 1997, nr 1 (16).
- STANKEVIČS Z., Vislielākā 20.gs žēlastība – Vatikāna II Koncilam – 35, Rīga: Reliģiski izglītojošs žurnāls „Ejiet un Māciet” 2001, nr 1 (29); 2001, nr 2 (30); 2002, nr 1 (31); 2002, nr 2 (32).
- ŠEVELS A., Jautājums par dzīves jēgu, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2002, nr 7-8 (332).
- ŠEVELS A., Marijas Kults Baznīcā, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2001, nr 8 (321).
- ŠEVELS A., Mājas Baznīca, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 2002, nr 1 (326).
- ŠEVELS A., Vatikāna II Koncils un katehisms. Sargāsim ticības mantojumu, Rīga: Laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 2012, nr 24 (456).
- ŠKAPARS A., Dieva radīšanas darba svētdarītājs laulāto kopdzīvē, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1998, nr 8 (285).
- ŠKAPARS A., Kultūras pastorālās perspektīvas evaņģelizācijas darbā, Rīga: laikraksts „Katoļu Baznīcas Vēstnesis” 1999, nr 9 (121).
- ŠKAPARS A., Svētā Euharistija – Kristus vienības izpausme cilvēces mīlestībā, Rīga: Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Dzeive” 1998, nr 4 (282).
- TROPIŅA K., Vatikāna II Koncils par kristīgo audzināšanu, Rīga: Romas Katoļu Baznīcas Rīgas Metropolijas kūrījas izdevums „Katoļu Kalendārs” 2007.
- TRŪPS H., Katoļu Baznīcas Vēsture, Rīga: Avots 1992.
- VAIVODS J., Dienasgrāmata. Rēzekne: Latgales Kultūras Centra izdevniecība 2010.
- Deutsche biographie. Bayerische Staatsbibliothek, <http://www.deutsche-biographie.de/sfz78193.html> [dostp: 5.12.2015].

SOBÓR WATYKAŃSKI II W PIŚMIENICTWIE ŁOTEWSKIM

Streszczenie

W pierwszej części artykułu została krótko przedstawiona sytuacja historyczna od XIII w., kiedy to na terytorium Łotwy przybyli chrześcijańscy misjonarze, aż do 1962 r., kiedy to rozpoczął się Sobór Watykański II. Pozostałe dwie części artykułu stanowi prasowy przekaz od Soboru Watykańskiego II w czasach imperium radzieckiego oraz w niepodległej Łotwie.

Kiedy rozpoczął się Sobór Watykański II, terytorium Łotwy znajdowało się pod okupacją radziecką. Z tego powodu przebieg soboru, a także idee zawarte w jego dokumentach, które powinny być wprowadzane także w życie Kościoła na Łotwie, pozostawały albo w ogóle nieznanne, albo dostęp do nich był utrudniony. Jednak – pomimo trudności – w czwartej i piątej sesji soborowej brał udział ks. Julians Vaivods, który w owym czasie został też konsekrowany na jedynego biskupa na terytorium Łotwy. Analizując radziecką prasę z tego czasu, należy stwierdzić, że dla komunistycznych ideologów interesującą wydała się otwartość ówczesnego Kościoła na świat i prezentowana przez niego myśl społeczna. Według nich Kościół próbował w ten sposób modernizować się i rozwijać swój chrześcijański socjalizm.

Po odzyskaniu niepodległości w 1991 r. Kościół na Łotwie stopniowo zaczął rozwijać się. Pojawiły się istotne publikacje dotyczące soboru, które dotyczyły najistotniejszych zagadnień. Praca w tej dziedzinie nadal jest na Łotwie kontynuowana. Dokumenty Soboru Watykańskiego II w języku łotewskim jeszcze oczekują na pełne wydanie, co stanowi trudność dla wiernych w zapoznaniu się z tymi tekstami i w pełnym zrozumieniu ducha soborowego, a także we wprowadzeniu ich w życie.

Słowa kluczowe: Sobór Watykański II; Kościół katolicki na Łotwie; chrystianizacja Łotwy; komunisci; ZSSR; ekumenizm; prasa świecka; prasa katolicka; Jan Paweł II; *Katechizm Kościoła Katolickiego*; Kościół; eklezjologia; dokumenty Soboru Watykańskiego II.